

Ὁμιλία 3η

(Ἀποκ. 1, 1-4β)

Ὁ μακαρισμός τῶν ἀναγνωστῶν,
ἀκροατῶν καὶ τηρητῶν τοῦ θείου λόγου.
Χαιρετισμός πρὸς τίς ἑπτὰ Ἐκκλησίες.

Καὶ ἐσήμανεν ἀποστείλας διὰ τοῦ ἀγγέλου αὐτοῦ
τῷ δούλῳ αὐτοῦ Ἰωάννῃ, ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λό-
γον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ὅσα εἶδε.»¹ Δηλαδή: Καὶ γνωστοποίησε αὐτὰ ὁ
Χριστός, στέλνοντας τὸν ἄγγελό Του στὸν δούλο Του
Ἰωάννῃ, ὁ ὁποῖος ἔδωσε μαρτυρία γιὰ τὸν λόγο τοῦ
Θεοῦ καὶ γιὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστό καὶ γιὰ ὅσα εἶδε.

«Τῷ δούλῳ αὐτοῦ Ἰωάννῃ». Πρόκειται, ἀγαπητοί
μου, γιὰ τὸν εὐαγγελιστὴ Ἰωάννῃ, ὁ ὁποῖος ἐξαιτίας
τῆς σπουδαιότητος τῶν ἀποκαλύψεων καταγράφει τὸ
ὄνομά του, κάτι τὸ ὁποῖο δέν κάνει στό εὐαγγέλιό του·
διότι γνώριζε ὅτι μετὰ ἀπὸ αὐτόν θά ἐτίθετο θέμα,
ὅπως καὶ ἐτέθη, γιὰ τὸ ποιὸς εἶναι ὁ συγγραφέας τοῦ
βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως.²

1. Ἀποκ. 1, 1-2.

2. Οἱ αἵρετικοὶ Ἄλογοι (2ος π.Χ. αἰ.) ᾗταν οἱ πρῶτοι ποὺ ἀπέδω-
σαν τὴν Ἀποκάλυψη στὸν αἵρετικό Κήρινθο. Τὴν ἀποψη τῶν Ἀλό-
γων ὑποστήριξε καὶ ὁ Διονύσιος Ἀλεξανδρείας (3ος π.Χ. αἰ.), ποὺ

Καταγράφηκε λοιπόν τό ὄνομα τοῦ ἱεροῦ Ἀποστόλου καί Εὐαγγελιστοῦ γιά νά καταδεικνύεται ὅτι τό βιβλίό αὐτό δέν εἶναι ψευδεπίγραφο, δέν εἶναι νόθο, ἀλλά εἶναι γνήσιο, εἶναι ἔργο τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου.³

Δέν εἶναι μικρῆς σημασίας αὐτό, ἀγαπητοί μου· εἶναι μέγιστης σημασίας· διότι, ἂν ξέρουμε ὅτι τό βιβλίό αὐτό εἶναι τοῦ Ἰωάννου, τότε πόσο θά πρέπει νά τό προσέξουμε! Καί πραγματικά ἡ Ἐκκλησία ἔκρινε πώς τό βιβλίό τῆς Ἀποκαλύψεως εἶναι τοῦ Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, τοῦ Μαθητοῦ, καί συνεπῶς δικαίως καί ἐπαξίως αὐτό τό βιβλίό κατέλαβε τή θέση στόν Κανόνα τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης· δηλαδή εἶναι πλέον ἁγία Γραφή.⁴

ἀπέδιδε τό βιβλίό σέ ἄλλον Ἰωάννη, καί ὄχι στόν Εὐαγγελιστή (Βλ. Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, *Τεμάχια ἐκ τῶν δύο βιβλίων τῶν Περί ἐπαγγελιῶν*, PG 10, 1241-1249, καί Εὐσεβίου Καισαρείας, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία Ζ΄*, κδ' καί κε', ΒΕΠΕΣ 20, 28-33).

3. Στά προφητικά βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀναφέρεται πάντοτε στήν ἀρχή ὁ συγγραφέας τους (Βλ. Ὡσ. 1, 1. Ἀμ. 1, 1. Μιχ. 1, 1. Ἡσ. 1, 1. Ἱερ. 1, 1). Τό ἴδιο παρατηροῦμε καί στά βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Βλ. Ἀρέθα, PG 106, 500Α: «*Τινὲς τῶν ἀρχαιοτέρων νοθεύουσι ταύτην τῆς Ἰωάννου τοῦ ἡγαπημένου γλώττης, ἐτέρῳ ταύτην ἀνατιθέντες. Οὐκ ἔστι δὲ οὕτως. Ὁ γὰρ συνεπώνυμος τούτῳ Γρηγόριος ἐνέκρινε ταύτην ταῖς ἀνοθεύτοις, "Ὡς ἡ Ἰωάννου, φήσας, διδάσκει με Ἀποκάλυψις."*».

4. *Κανόνας τῆς ἁγίας Γραφῆς* ὀνομάζεται τό σύνολο τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς καί Παλαιᾶς Διαθήκης πού ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει ἀναγνωρίσει ὡς ἱερά καί θεόπνευστα· εἶναι αὐτά πού περιέχουν τή θεία ἀποκάλυψη. Τά βιβλία αὐτά ὀνομάζονται *κανονικά* (πρωτοκανονικά καί δευτεροκανονικά), ἐνῶ αὐτά πού ἔχουν ἀποκλεισθεῖ ἀπό τόν Κανόνα ὀνομάζονται *ἀντικανονικά* ἢ *νόθα* ἢ *ἀπόκρυφα* (ἀνώνυμα καί ψευδεπίγραφα).

Ξέρουμε δέ ὅτι στό σημεῖο αὐτό ἡ Ἐκκλησία στάθηκε φειδωλότατη. Ἔργα ἀποστολικῶν Πατέρων, δηλαδή διαδόχων τῶν Ἀποστόλων, ὅπως τοῦ Βαρνάβα, γιά παράδειγμα, μία φερόμενη ἐπιστολή, ἥ ὅποιου ἄλλου— δέν καταχωρήθηκαν στήν Καινή Διαθήκη, δέν ἀποτελοῦν μέρος τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ Ἐκκλησία, μέ πολλή προσοχή καί σέ συνέχεια πολλῶν ἐτῶν, καθόρισε ποιά βιβλία εἶναι τῆς πρώτης σειρᾶς, ἐκεῖνα δηλαδή πού εἶναι γραμμένα ἀπό τό χέρι αὐτοπτῶν μαρτύρων τοῦ Λόγου,⁵ πού εἶδαν, ἄκουσαν, ψηλάφησαν τόν Θεό Λόγο πού ἐνανθρώπησε, ὅπως λέει ὁ Ὁριγένης.⁶ Συνεπῶς ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως εἶναι ὁ Ἰωάννης.

Ὁ χαρακτηρισμός «δοῦλος» εἶναι ὁ συνηθισμένος γιά τούς Ἀποστόλους ὅταν γράφουν μία ἐπιστολή.⁷

Ἐπίσης, ἡ ἀπλή καταγραφή τοῦ ὀνόματος, χωρίς τίτλους—ὅταν γράφει «Ἰωάννης», ἀπλῶς, χωρίς νά βάλει ὁ μαθητής τοῦ Ἰησοῦ, χωρίς νά βάλει ἀπόστολος ἢ κάποιο ἄλλο χαρακτηριστικό ἐπιπλέον τοῦ ὀνόματός

5. Βλ. Λουκᾶ 1,2. Ἰωάν. 3,11. Β' Πέτρο. 1,16. Α' Ἰωάν. 1,1-3.

6. Ὁριγένους Ἔργα, τόμ. 9, *Fragmenta in Lucam*, 21b.2-22b.1: «Ὅτι μὲν οὖν παρὰ τῶν αὐτοψία θεασαμένων καί αὐτηκόων γενομένων παρέλαβεν, σαφῶς ὁμολόγησεν εἰπών· "καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καί ὑπηρεταί γενομένοι τοῦ Λόγου". καί χρὴ τούτῳ μὲν καί Μάρκῳ πείθεσθαι, ὡς ἄπερ ἀκηκόασιν ἀκριβῶς ἀναγραφασμένοις, Ἰωάννη δὲ καί Ματθαίῳ, ὡς ἄπερ ἐωράκασιν γράφουσιν. τὰ οὖν νόμιμα εὐαγγέλια τιμητέον ἐξ ἴσου, μὴ νόμον τὴν ὄψιν τῶν ἐωρακότων τιμώντων, ἀλλὰ καί τὴν ἀκοὴν τῶν ἀκηκοότων· ἀληθεῖς γὰρ ἀληθῶν διάδοχοι καί τὸ παραδοθὲν αὐτοῖς φῶς εἰς ἡμᾶς παραπέμπουσιν, ἔπαινον κομιζόμενοι δίκαιον παρ' ἡμῶν».

7. Πρβλ. Ρωμ. 1,1. Γαλ. 1,10. Φιλιπ. 1,1. Α' Πέτρο. 1,1. Ἰούδα 1.

του— δείχνει ότι οί παραληήπτες καί ἀναγνώστες τοῦ βιβλίου του ἦταν πολὺ γνωστοί στόν Ἰωάννη, ἀλλά καί ὁ Ἰωάννης σ' αὐτούς.

Ἀκόμη, παρατηρεῖται ὅτι τό βιβλίό τῆς Ἀποκαλύψεως παραδίδεται στήν Ἐκκλησία ἀπό τόν Θεό Πατέρα, διά τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διά τοῦ ἀγγέλου, διά τοῦ Ἰωάννου. Ἐδῶ δηλαδή ἔχουμε μία ζωντανή ἀλυσίδα παραδόσεως: ὁ Θεός Πατήρ στόν Ἰησοῦ Χριστό —τόν ἐνανθρωπήσαντα Υἱό τοῦ Θεοῦ—, ὁ Ἰησοῦς Χριστός στόν ἄγγελο, ὁ ἄγγελος στόν Ἰωάννη, καί ὁ Ἰωάννης στήν Ἐκκλησία. Βλέπουμε ἐδῶ πραγματικά αὐτήν τήν θαυμαστή ζωντανή παράδοση.

Γι' αὐτό, ἀγαπητοί μου, ἡ ἱερά Παράδοση ἀποτελεῖ τή βάση τῆς Ἐκκλησίας, μαζί μέ τήν Ἁγία Γραφή. Ἐξ ἄλλου αὐτή διασώζει τόν γνώμονα ἐγκυρότητας καί τῆς Ἁγίας Γραφῆς, αὐτή μᾶς εἶπε ποιό βιβλίό εἶναι γνήσιο καί ποιό βιβλίό δέν εἶναι γνήσιο.

Τό λέω αὐτό γιά ἐκείνους πού ἀπορρίπτουν τήν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε Προτεστάντες λέγονται αὐτοί εἴτε Ὁρθόδοξοι πού ἔχουν ἐπηρεασθεῖ ἀπό τούς Προτεστάντες. Σᾶς τό ἔχω πεῖ πολλές φορές, καί πάντα θά τό λέω, ὅτι τό κλειδί τῆς ἐρμηνείας τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἶναι κατατεθειμένο στό ντουλάπι τῆς Παραδόσεως! Ἐάν δέν κρατᾶμε αὐτό τό κλειδί πού μᾶς δίνει ἡ Παράδοση, δέν θά μπορέσουμε ποτέ νά ἐρμηνεύσουμε ὀρθά τήν Ἁγία Γραφή.

Γι' αὐτό καί οἱ Προτεστάντες ἐρμηνεύουν ἄλλοπρόσαλλα τή Γραφή, μέ ἀποτελεσμα νά ἔχουν κατακερματισθεῖ ἀπό πλευρᾶς πίστεως· δέν ξέρουν κι αὐτοί τί πιστεύουν σήμερα, τί πίστευαν χθές καί τί θά πιστεύ-

ουν αὔριο!⁸

Καί συνεχίζουμε: «ὅσα εἶδε»⁹.

Συνεπῶς ὁ Ἰωάννης εἶδε· εἶδε ὁράματα, εἶδε εἰκό-
νες καί σύμβολα. Αὐτά βεβαίως τά εἶδε. Ἄρα δέν εἶναι
οὔτε ἀποκυήματα τῆς φαντασίας του, οὔτε ἀκόμη προϋ-
όντα ἑνός ἐνδιάθετου λόγου· εἶναι πραγματικά ἐκεῖνα
πού εἶδε.

Ὁ Χριστός θά τοῦ πεῖ: *Γράψε αὐτά πού βλέπεις,
γράψε αὐτά πού ἀκοῦς*. Ὅμως σέ μιᾶ ἄλλῃ περιήλωση,
συγκεκριμένη, θά πεῖ: *Μή γράψεις αὐτά πού ἀκοῦς·
αὐτά εἶναι μόνο γιά σένα, σφράγισέ τα· δέν θά τά γρά-
ψεις· τά ἄλλα γράψε τα*.¹⁰

Ἔτσι, βλέπει κανεῖς καθαρά ὅτι ὁ Εὐαγγελιστής
θά μᾶς καταγράψει, μέ ὅλη τήν ἀπλότητα, ἐκεῖνα πού
ἄκουσε καί ἐκεῖνα πού εἶδε· οὔτε θά προσθέσει οὔτε
θά ἀφαιρέσει. Ξέρουμε μάλιστα ὅτι κύριο χαρακτηρι-
στικό ἑνός γνήσιου ἔργου εἶναι τό ὅτι δέν εἶναι ρετου-
σαρισμένο, ὅπως εἶναι συνήθως τά νόθα ἔργα. Σκοπός
τῶν νόθων ἔργων εἶναι νά δημιουργήσουν μιᾶ ἐντύπω-
ση στόν ἀναγνώστη, καί γι' αὐτό, ἐπειδή εἶναι νόθα,

8. Ὁ Προτεσταντισμός ξεκίνησε σάν διαμαρτύρηση ἐναντίον τῶν
παπικῶν κακοδοξιῶν, καί κατέληξε θρησκεία. Διασπάστηκε σέ
πάμπολλες αἱρέσεις, ἀλληλοσυγκρουόμενες μεταξύ τους, γιατί κά-
θε πάστορας ἰδρύει δική του ἐκκλησία, καί σ' αὐτήν εἶναι προϋ-
στάμενος καί ἰδιοκτήτης, μέ ἐξουσία ἀπόλυτη ἐπάνω της, σέ βαθ-
μό πού νά μή διαφέρει καθόλου ἀπό τήν ἐξουσία τοῦ πάπα Ρώμης
στήν παπική ὁμάδα του. Γι' αὐτό οἱ προτεσταντικές ὁμάδες πολλα-
πλασιάζονται μέ γεωμετρική πρόοδο, μέ ἀποτέλεσμα νά ἔχουν γί-
νει χίλια κομμάτια, χίλιες αἱρέσεις, ἀπομακρυνόμενες διαρκῶς ἀ-
πό τήν ἐν Χριστῷ ἀλήθεια.

9. Ἀποκ. 1, 2.

10. Ἀποκ. 1, 11· 19, 2, 1· 8, 10, 4.

θέλουν νά προσελκύσουν τήν προσοχή του· ἐνῶ τό ἀληθινό βιβλίον, πού καταγράφει σωστά πράγματα, ἐκεῖνα πού εἶναι πραγματικά ἀπό τόν Θεό, δέν ἔχει τέτοια ἀνάγκη.

Ἐδῶ ὅμως ὁ ἱερός συγγραφέας γράφει αὐτά πού εἶδε, αὐτά πού ἄκουσε· τίποτε παραπάνω, τίποτε παρακάτω. Ἄν γράφει παρακάτω, δηλαδή δέν γράφει μερικά πράγματα, θά εἶναι ἔνοχος ἀπέναντι στόν Θεό· ἐάν γράφει παραπάνω, πάλι θά εἶναι ἔνοχος ἀπέναντι στόν Θεό. Δέν γράφει λοιπόν οὔτε παραπάνω οὔτε παρακάτω.

Μάλιστα στό βιβλίον του τελειώνει ὡς ἐξῆς: *Καί ἐκείνος πού θά ἀφαιρέσει ἢ θά προσθέσει*, δηλαδή θά ἀλλοιώσει κάτι ἀπό τό ἱερό κείμενο, νά τοῦ ἀφαιρεθεῖ ἢ μερίδα του ἀπό τό δένδρο τῆς ζωῆς,¹¹ δηλαδή νά μή μπεῖ στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἀλλά ἐάν ὁ ἴδιος ὁ Εὐαγγελιστής τά γράφει αὐτά γιά ὅποιον θά ἐπιχειροῦσε ποτέ μέ βέβηλο χέρι νά δημιουργήσῃ ἀλλοίωση, πόσο περισσότερο θά τά ἔγραφε γιά τόν ἑαυτό του! Πράγματι λοιπόν καταγράφει «ὅσα εἶδε».

Καί συνεχίζουμε: «*Μακάριος ὁ ἀναγινώσκων καί οἱ ἀκούοντες τοὺς λόγους τῆς προφητείας καί τηροῦντες τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα· ὁ γάρ καιρὸς ἐγγύς.*»¹² Δηλαδή: Εὐτυχισμένος εἶναι αὐτός πού διαβάσει κι αὐτοὶ πού ἀκούνε τούς λόγους τοῦ προφητικοῦ αὐτοῦ βιβλίου καί ἐφαρμόζουν ὅσα εἶναι γραμμένα σ' αὐτό, γιατί ὁ καιρὸς πλησιάζει, εἶναι κοντά.

Αὐτὴ ἡ εἰσαγωγικὴ ἐπιγραφή τοῦ βιβλίου, ἀγαπη-

11. Ἀποκ. 22, 18-19.

12. Ἀποκ. 1, 3.

τοί, κλείνει μέ τόν μακαρισμό τῶν ἀναγνωστῶν καί τῶν ἀκροατῶν, εἰδικά μέν τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως, γενικά δέ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ.

Αὐτός ὁ μακαρισμός εἶναι ὁ πρῶτος ἀπό τούς ἑπτά καταχωρημένους μακαρισμούς τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως.

Ἄν θυμᾶστε, εἶναι ἡ τρίτη φορά πού προσεγγίζουμε τό βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως. Τήν πρώτη φορά, πρίν ἀπό δεκαπέντε περίπου χρόνια, εἴχαμε μιλήσει μόνο γιά τούς ἑπτά ἐγκατεσπαρμένους μέσα στό βιβλίο αὐτό μακαρισμούς· πρό δεκαετίας μιλήσαμε ἀναλύοντας μόνο τά τρία πρῶτα κεφάλαια τῆς Ἀποκαλύψεως· καί τώρα, ἄν θέλει ὁ Θεός, προχωρᾶμε σιγά-σιγά, ὅσο Ἐκεῖνος δώσει καί ἐπιτρέψει, νά δοῦμε ἀπό πιό κοντά ὅλο τό βιβλίο αὐτό.

Ἀλλά ἄς μείνουμε, ἀγαπητοί μου, σ' αὐτόν ἐδῶ τόν μακαρισμό· «μακάριος ὁ ἀναγινώσκων καί οἱ ἀκούοντες».

«Ὁ ἀναγινώσκων», ἐνικός ἀριθμός· «οἱ ἀκούοντες», πληθυντικός ἀριθμός. Αὐτό τί δείχνει; Ὅτι ἓνας διαβάξει καί πολλοί ἀκούνε. Ποῦ μπορεῖ νά συμβαίνει αὐτό, ἓνας νά διαβάξει καί πολλοί νά ἀκούνε; Ποῦ ἄλλοῦ, ἀγαπητοί μου, παρὰ στή δημόσια λατρεία.¹³

Ἐπίσης, τό ὅτι ἓνας διάβαζε καί πολλοί ἄκουγαν

13. Ἀπό τά τέλη τοῦ 1ου αἰῶνα, τό λειτουργήμα τοῦ ἀναγνώστου μπορούσε νά τό ἀσκεῖ ὅποιος κρινόταν κατάλληλος ἀπό τούς πρεσβυτέρους ἢ τόν προεξάρχοντα τῆς κοινότητος (Charles, R.H., *The Revelation of John*, I.C.C., Vol. I, Edinburg 1920, p. 7). Τό λειτουργήμα αὐτό, μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου, ἀπέκτησε ἐπίσημη θέση καί ἀποτελέσε μέρος τοῦ κλήρου. Πληροφορίες σχετικές μ' αὐτό ἀντλοῦμε ἀπό τόν Τερτυλλιανό (PL, *De Praescr.* 41).

δείχνει πώς τό βιβλίο αὐτό, προσέξτε, ἦταν σέ χρήση! Ὅπως χρησιμοποιεῖτο τό εὐαγγέλιο καί οἱ ἐπιστολές τῶν Ἀποστόλων, ἔτσι χρησιμοποιεῖτο καί τό βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως· γι' αὐτό λέει «ὁ ἀναγινώσκων καὶ οἱ ἀκούοντες».¹⁴

Καί ὁ σκοπός τῆς ἀναγνώσεως τοῦ βιβλίου στή δημόσια λατρεία ἦταν ἀφενός ἡ παρηγορία καί ἐνίσχυση τῶν πιστῶν, καί ἀφετέρου ἡ συμμόρφωσή τους ὡς πρὸς τό περιεχόμενο τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως.

Μιά πολύ ὥραία καί πανάρχαια εἰκόνα ἀναγνώσεως τῶν βιβλίων τῶν Ἀποστόλων, εἴτε εὐαγγελίων εἴτε ἐπιστολῶν, μᾶς διασώζει ὁ ἅγιος Ἰουστίνος, ὁ Φιλόσοφος καί Μάρτυς, (ἔζησε κάπου στίς ἀρχές μέ μέσα τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος) καί ἀναφέρεται στοὺς ἀκροατές καί στὸν ἀναγνώστη σέ δημόσια λατρεία. Εἶναι στήν Α' Ἀπολογία του· ἐκεῖ γράφει τά ἑξῆς:

«Καὶ τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένη ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται, καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκεται μέχρις ἐκχωρεῖ. Εἴτα, παυσάμενου τοῦ ἀναγινώσκοντος, ὁ προεστὸς διὰ λόγου τὴν νοθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν

14. Τό ὅτι ἡ Ἀποκάλυψις, ὡς προφητικό βιβλίο (1,3· 22,7), προοριζόταν γιά ἄμεση δημοσίευση (22,1) καί ἀνάγνωση στίς λατρευτικές συνάξεις τῶν ἑπτὰ Ἐκκλησιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀρχικά, ὅπως καί ὅλων τῶν ἄλλων ἀργότερα, ἀποδεδεινύεται ἀπό τά λειτουργικά πλαίσια στά ὁποῖα αὐτή κινεῖται (1,4-8. 22,6-21) καί ἀπό τὴν ἐπιστολική της μορφή. Ἡ ἀνάγνωσή της γινόταν ἀπὸ ἀναγνώστη (1,3) στό χρονικό σημεῖο ἐκεῖνο τῆς λατρείας ὅπου διαβάζονταν καί τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων (ἀγ. Ἰουστίνου Φιλοσόφου καί Μάρτυρος, Ἀπολογία Α' 67, PG 6, 429BC).

καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται.»¹⁵

Δηλαδή: Κατά τήν λεγόμενη ἡμέρα τοῦ ἡλίου, τήν Κυριακή, (Ἔτσι ὀνόμαζαν τήν Κυριακή οἱ εἰδωλολάτρες· ἡμέρα τοῦ ἡλίου. Γι' αὐτό καί ἡ ὀνομασία αὕτη διατηρήθηκε κυρίως ἀπό τοὺς Λατίνους στίς γλῶσσες τίς εὐρωπαϊκές. Λέμε *Sunday*, δηλαδή ἡμέρα τοῦ ἡλίου) ὅλοι αὐτοί πού μένουν εἴτε στίς πόλεις εἴτε γύρω στήν ἐπαρχία μαζεύονται σέ μία κοινή σύναξη, ὅπου διαβάζονται τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων, δηλαδή τὰ εὐαγγέλια, ἢ τὰ συγγράμματα τῶν Προφητῶν. Ἐπειτα, ἀφοῦ σταματήσει ὁ ἀναγνώστης νά διαβάξει, (ὑπῆρχε λοιπόν «ὁ ἀναγινώσκων» καί «οἱ ἀκούοντες», καί βλέπει κανεῖς πῶς ἀπηχεῖται θαυμάσια ἡ πράξη τῆς Ἐκκλησίας μέ τήν παραγγελία αὕτη πού δίνει ὁ ἱερός Εὐαγγελιστής στό βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως) ὁ προϋστάμενος, ὁ ἐπίσκοπος, βγάζει λόγο, κάνοντας ἀνάλυση ἐκείνων πού διαβάστηκαν, νοθετώντας καί παρακινώντας σέ μίμησή τους.¹⁶

Γι' αὐτό βλέπετε νά κάνουμε κι ἐμεῖς ἐδῶ τήν ἀνάγνωση. Κάνουμε μικτή ἐργασία· τό κείμενο πρέπει νά διαβαστεῖ, νά ἀκουστεῖ, νά μεταφραστεῖ, καί μετά νά

15. Α' Ἀπολογία, 67, 3-4, PG 6, 429BC.

16. Βλ. Λουκᾶ 11, 28. Ψαλμ. 1, 1-2. «Μακαρίζει προμηθῶς ἄγαν οὐ τοὺς ἀναγινώσκοντας μόνους (πολλοὶ γὰρ ἂν ἦσαν μακάριοι οὕτως οἱ ἀναγινώσκοντες), ἀλλὰ καί τοὺς ἀκούοντας ἐμπρόκτω δηλαδή ἀκοῇ.» (Ἀρέθας, PG 106, 504B). «Οὐ τοὺς ἀναγινώσκοντας ἔφη μακαρίους· πολλοὶ γὰρ ἂν ἦσαν μακάριοι, πλεῖστοι γὰρ οἱ ἀναγινώσκοντες, ἀλλὰ καί τοὺς ἀκούοντας καί οἷον πειθηνίους γινομένους ταῖς ἐν αὐτῇ παραινέσεσιν, καί οἱ διατηροῦντες καί φυλάττοντες ὡς θεῖους νόμους τὰ εἰρημένα.» (Οἰκουμένιος, H. C. Hoskier, *The Complete Commentary of Oecumenius on the Apocalypse*, Michigan 1928, σσ. 33-34).

ἀναλυθεῖ. Ἔτσι πρέπει. Νά ἔχουμε ἐπαφή μέ τό ἱερό κείμενο, ὥστε σιγά-σιγά τό αὐτί μας νά τό συνηθίζει, νά εἶναι οἰκεῖο, νά μήν εἶναι ξένο. Καί χρειάζεται νά εἰπωθοῦν λόγοι συμβουλευτικοί, πού νά παρακινοῦν σέ μίμηση καλῶν ἔργων.

Ἀλλά ἡ Ἐκκλησία μας, ἐξαιτίας τῶν πολλῶν παρερμηνειῶν πού οἱ αἵρετικοί εἶχαν δημιουργήσει στό βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως, ἀπέφυγε νά ὀρίσει ἀποστολικό ἀνάγνωσμα ἀπ' αὐτό.

Παράδειγμα μιᾶς τέτοιας παρερμηνείας εἶναι καί τό θέμα τῆς χιλιετοῦς Βασιλείας τοῦ Χριστοῦ. Ξέρετε τί σάλο δημιούργησε; Ξέρετε ὅτι ζῶντος τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως, τοῦ ἀποστόλου καί εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, εἶχε ἤδη παρερμηνευθεῖ τό βιβλίο του; Καί μάλιστα ὁ πρῶτος πού παρερμήνευσε ἦταν ὁ Κήρινθος.

Δέν ἦταν Χριστιανός αὐτός· ἦταν Γνωστικός, πού εἶχε ἀνακατέψει φιλοσοφίες, ξένες θρησκείες καί ἄλλα πολλά μέ τόν Χριστιανισμό. Ὁ Κήρινθος εἶχε πάρει αὐτό τό χωρίο¹⁷ καί ἄρχισε νά μιλάει περί χιλιετοῦς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ. Καί εἶχε θορυβηθεῖ ὁ ἀπόστολος καί εὐαγγελιστής Ἰωάννης.¹⁸

17. Βλ. Ἀποκ. 20, 5-7.

18. Σύμφωνα μέ τόν Γάιο (ἀρχές 3ου αἰ.), ὁ Κήρινθος ἦταν ἀντιβιβλικός, ἀφοῦ κήρυττε μιά χιλιετή βασιλεία σαρκικῶν ἡδονῶν, στηρίζοντας τήν διδασκαλία του σέ ἀποστολικές ἄγνωστες ἀποκαλύψεις. Θιασώτης τῆς χιλιαστικῆς βασιλείας ἦταν καί ὁ Μοντανός (ἡ δράση του, σύμφωνα μέ τόν Εὐσέβιο, χρονολογεῖται στό 172 μ.Χ.) πού μάλιστα εἶχε διακηρύξει πώς ὁ ἴδιος ἦταν ἡ ἐνσάρκωση τοῦ Πνεύματος τῆς Ἀληθείας! Τίς ἀπόψεις περὶ ὑλικοῦ χιλιασμοῦ ἐνστερνίσθηκε καί ὁ ἐπίσκοπος Ἀρσινόης τῆς Αἰγύπτου Νέπως (3ος αἰ.), πού ἔκανε λόγο γιά «χιλιάδα ἐτῶν τρυφῆς σωματικῆς», ἀπέκριπτε τήν ἀλληγορική ἐρμηνεία τῆς Ἀποκαλύψεως, καί ζητοῦσε

Κάποτε, όταν πήγε σέ ένα δημόσιο λουτρό στήν Ὑφεσο, εἶχε μάθει ὅτι ἦταν καί ὁ Κήρινθος· καί τότε εἶπε ὁ ἅγιος Εὐαγγελιστής: *Πᾶμε νά φύγουμε ἀπό ἐδῶ, μήπως πέσει ἡ σκεπή τοῦ λουτροῦ καί μᾶς σκοτώσει!...* ἐξαιτίας ἐννοεῖται τοῦ αἵρετικοῦ.¹⁹

Γι' αὐτό οἱ Ἀπόστολοι ὅσα στοιχεῖα τοῦ Εὐαγγελίου μπορούσαν εὐκόλα νά παρεξηγηθοῦν δέν τά διόρθωναν, ἀλλά τά ἐπισήμαιναν.

Ἦτοι, γιά παράδειγμα, λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος: *«Εγὼ οἶδα τοῦτο, ὅτι μετὰ τὴν ἄφιξίν μου ... ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα»*²⁰. Ξέρω ὅτι μετὰ τὴν ἀναχώρησή μου θά παρουσιαστοῦν πολλοὶ πού θά παρανοήσουν καί θά διδάσκουν διεστραμμένα πράγματα, οἱ ὁποῖοι θά εἶναι ἔτσι κι ἔτσι κι ἔτσι.

Καί ὁ ἀπόστολος Πέτρος λέει γιά τόν ἀπόστολο Παῦλο: *«Εἰσὶ δυσνόητά τινα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστή-*

τὴν κατὰ γράμμα ἐκδοχή τοῦ χωρίου 20,4 τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἐνθερμος ὑποστηρικτὴς τῆς χιλιαστικῆς δοξασίας ὑπῆρξε καί ὁ Κορακίων, πού εἶχε ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ τίς χιλιαστικὲς τάσεις τῆς ἐποχῆς του, καί ἰδιαίτερα τοῦ Μοντανισμοῦ. Ἀργότερα ἀναφάνηκαν καί ἄλλοι αἵρετικοὶ πού υἱοθέτησαν χιλιαστικὲς ἀντιλήψεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Κομμοδιανός (Β. Ἀφρική, β' ἡμισυ τοῦ 3ου αἰ.), ὁ Βικτωρίνος (3ος αἰ.) καί ἄλλοι πολλοί, μέχρι τοὺς σύγχρονους Χιλιαστές, ἢ Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά, κατὰ τοὺς ὁποίους πρόκειται νά ὑπάρξει μιὰ Χρυσή Ἐποχή ἢ ἓνας Ἐπίγειος Παράδεισος, ὅπου ὁ Χριστός θά βασιλεύσει γιά 1000 χρόνια μέ τοὺς 144.000 ἐκλεκτούς, χαρίζοντάς τους τέλεια υἱεῖα, εἰρήνη καί εὐημερία!

19. *«Ἰωάννης ὁ τοῦ Κυρίου μαθητὴς ἐν τῇ Ἐφέσῳ πορευθεὶς λούσασθαι καὶ ἰδὼν ἔσω Κήρινθον ἐξήλατο τοῦ βαλανείου μὴ λουσάμενος, ἀλλ' ἐπειπὼν· "Φύγωμεν, μὴ καὶ τὸ βαλανεῖον συμπτέσῃ, ἐνδον ὄντος Κηρίνθου, τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ"»* (Αγ. Εἰρηναίου, Ἦλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, 3, PG 7, 853).

20. Πράξ. 20, 29-30.

ρικοί στρεβλοῦσιν ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν»²¹. Ὑπάρχουν ἀσθήριοι ἄνθρωποι, πού ἐρμηνεύουν τὸν ἀπόστολο Παῦλο διεστραμμένα. Μήπως καὶ ὁ Ὑμέναιος καὶ ὁ Φιλητός δέν εἶχαν διαστρέψει τό κήρυγμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου γύρω ἀπό τό θέμα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, καί ἔλεγαν ὅτι ἡ ἀνάστασις εἶχε γίνεи;²²

Ἀλλά μή μοῦ πεῖτε, ἀγαπητοί, ὅτι αὐτό ὀφείλεται στοὺς συγγραφεῖς τῶν ἱερῶν κειμένων ὅχι· στόν ἐγωϊσμό τῶν ἀνθρώπων ὀφείλεται! Γιατί; Διότι, ἀπλούστατα, ἀγαπητέ μου κύριε, θέλεις νά ἐρμηνεύσεις; Ἔχεις τό κλειδί; Ποιό εἶναι; Σᾶς τό εἶπα· εἶναι ἡ Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας. Πῶς ἐρμηνεύει ἡ Ἐκκλησία; Ἡ Ἐκκλησία ἐρμηνεύει ἔτσι. Ἄν ἐσύ, ἀπό ὑπερηφάνεια ἐωσφορική, θέλεις νά ἐρμηνεύσεις ὅπως ἐσύ θέλεις, τότε, νά τό ξέρεις, θά ξεπέσεις, θά γίνεις αἰρετικός. Καί ἡ αἵρεσις δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ λογική ἐρμηνεία τοῦ δόγματος· ὅταν δηλαδή προσπαθῶ μέ λογικούς τρόπους, μέ λογικά σχήματα, νά ἐρμηνεύσω ἐκεῖνο πού δέν ἐρμηνεύεται, ἐκεῖνο πού μένει μυστήριο.

Ὅταν λοιπόν προσπαθῶ μέ λογικό τρόπο, μέ λογικά σχήματα, νά ἐρμηνεύσω τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, αὐτομάτως βρίσκομαι στόν χῶρο τῆς αἰρέσεως. Δέν φταῖνε λοιπόν οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς, ἀλλά φταίει ὁ ἐγωισμός καί ἡ ὑπερηφάνεια τῶν πιστῶν μέσα στήν Ἐκκλησία.

Πάντως ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς, ἀγαπητοί, γιά νά ἀποφύγει ὅλες αὐτές τίς καταστάσεις, ἀναγκάστηκε

21. Β΄ Πέτρ. 3, 15-16.

22. Βλ. Β΄ Τιμ. 2, 17-18. Α΄ Τιμ. 1, 20.

νά βγάλει από τή λατρεία τό βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως. Αὐτό ὅμως δέν ἔγινε στήν Ἐκκλησία τῆς Δύσεως, διότι ἐκεῖ δέν σημειώθηκαν τέτοιες αἰρέσεις. Ἀπόδειξη τῆς γνησιότητος τοῦ βιβλίου εἶναι ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας τό διατηρεῖ στόν Κανόνα τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ἄς εὐχηθοῦμε ὅμως ἡ Ἐκκλησία κάποτε, σέ μιὰ ἀληθινά Ὁρθόδοξη Σύνοδο, νά ξαναβάλει πάλι τό βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως στή λατρεία, καί νά ἀκούγεται πάλι ἀπό τόν ἄμβωνα, ὅπως ἀκριβῶς ἀκούγονται καί οἱ ἐπιστολές τοῦ ἀποστόλου Παύλου καί τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων. Εἶθε! τό εὔχομαι!

Αὐτό φυσικά δέν ἐμποδίζει ἀπό τό νά κάνει κανεῖς ἐρμηνεία καί κήρυγμα ἀπό τό βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως, ἢ ἀκόμη νά ἐπιστρατεύει χωρία ἀπό τό βιβλίο αὐτό, προκειμένου νά κατοχυρώσει κάτι πού διδάσκει ὁ ὁμιλητής στόν λαό τοῦ Θεοῦ.

«*Ἀναγινώσκων*», «*ἀκούοντες*» καί «*τηροῦντες*».

Αὐτά τά τρία, πού σημειώνει ἐδῶ ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης, θυμίζουν τούς λόγους τοῦ Κυρίου «*μακάριοι οἱ ἀκούοντες τόν λόγον τοῦ Θεοῦ καί φυλάσσοντες αὐτόν*»²³, εὐτυχισμένοι αὐτοί πού ἀκοῦνε τόν λόγο τοῦ Θεοῦ καί τόν φυλάττουν. Ὁ Κύριος εἶπε τούς λόγους αὐτούς, ὅταν κάποια γυναῖκα ἀπό τό πλῆθος τοῦ εἶχε πεῖ «*μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε καί μαστοὶ οὓς ἐθήλασας*», καί Ἐκεῖνος ἀνταπάντησε πῶς εὐτυχισμένοι εἶναι αὐτοί πού ἀκοῦνε τόν λόγο τοῦ Θεοῦ καί τόν τηροῦν, τόν ἐφαρμόζουν.

Αὐτές οἱ τρεῖς ἐνεστωτικές μετοχές, «*ὁ ἀναγινώσκων*», «*οἱ ἀκούοντες*» καί «*τηροῦντες*», ἐκφράζουν τό

23. Λουκᾶ 11, 28.

ἀδιάλειπτο τῆς ἀναγνώσεως, τῆς ἀκροάσεως καί τῆς τηρήσεως τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ· δηλαδή πάντα πρέπει νά διαβάζουμε τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, πάντα πρέπει νά τόν ἀκοῦμε καί πάντα πρέπει νά τόν τηροῦμε.

Δέν λέει οἱ ἀκούσαντες, ἀλλά «οἱ ἀκούοντες». Μή πῆς ἄκουσα κηρύγματα, χόρτασα, ἔφασα· τί νά πάω νά ξανακούσω πιά; Δέν λέει οἱ ἀναγνώσαντες, ἀλλά «οἱ ἀναγινώσκοντες». Δέν λέει οἱ τηρήσαντες, ἀλλά «οἱ τηροῦντες». Αὐτό δείχνει ἀκριβῶς ὅτι πρέπει νά ὑπάρχει ἀδιάλειπτο αὐτό τό τρίπτυχο.

Ἀλλά ἄς ποῦμε λίγες σκέψεις πάνω σ' αὐτά τά τρία: ἀνάγνωση, ἀκρόαση, τήρηση τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ.

Πρῶτον. Ὡς πρὸς τὴν ἀνάγνωση ἔχουμε νά ποῦμε τά ἑξῆς. Προκειμένου νά καταλάβουμε τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, πρέπει νά εἴμαστε ἐν Θεῷ, δηλαδή νά εἴμαστε μέσα στὸν Θεό· ἀλλιῶτικα δέν εἶναι δυνατόν ποτέ νά κατανοήσουμε τόν λόγο τοῦ Θεοῦ. Τί σημαίνει αὐτό;

Λέει ὁ ἅγιος Διάδοχος Φωτικῆς: «οὐδὲν γὰρ πτωχότερον διανοίας ἐκτὸς Θεοῦ φιλοσοφούσης τὰ τοῦ Θεοῦ»²⁴. Δέν ὑπάρχει πιό μεγάλη φτώχεια ἀπὸ τό νά μιλᾷς γιὰ τὸν Θεό, καί νά εἶσαι ἔξω ἀπὸ τὸν Θεό.

Αὐτό, ἀγαπητοί μου, τό βλέπει κανεὶς πάρα πολύ καθαρά στοὺς ἀνθρώπους πού δέν ζοῦν πνευματικὴ ζωὴ, καί μιλᾶνε γιὰ πνευματικὰ θέματα. Προδίδονται! Γι' αὐτό ἀκριβῶς βλέπετε νά κάνουν λάθη, νά εἶναι ἐκτὸς πραγματικότητος, νά προσπαθοῦν νά συμπληρῶσουν μέ τό μυαλό τους μερικά πράγματα. Δέν εἶναι μέσα στὸν Θεό, δέν ζοῦν πνευματικὴ ζωὴ. Ὁ ἄνθρωπος πού δέν ζεῖ πνευματικὴ ζωὴ δέν μπορεῖ νά μιλάει γιὰ

24. Φιλοκαλία, Λόγος Λ', σχόλιον η', PG 88, 1164.

τόν Θεό, δέν εἶναι δυνατόν,²⁵ καί δέν μπορεῖ ποτέ νά καταλάβει αὐτό πού γράφει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, γιατί ἡ κατανόηση τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι θέμα Γραμματικῆς οὔτε Συντακτικοῦ, μ' ἄλλα λόγια δέν εἶναι φιλολογική. Ἡ κατανόηση τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἔχει μιά ἄλλη διάσταση.

Δέν θέλω μ' αὐτό νά πῶ ὅτι ἡ φιλολογική γνώση εἶναι ἀπορριπτέα· ὄχι. Βλέπετε ἐδῶ πόσες φορές τήν χρησιμοποιοῦμε; Ἀκούσατε προηγουμένως τί σᾶς εἶπα; Εἶπα ἐνεστωτικές μετοχές. Ἄμα κανεῖς δέν ξέρει καί λίγο, ἅς ποῦμε, φιλολογία, πῶς θά τό καταλάβει αὐτό; Στοιχειώδη πράγματα δηλαδή· ὄχι πολλά. Δέν θέλω νά πῶ ὅτι εἶναι ἀπορριπτέο αὐτό τό στοιχεῖο, ὄχι, ἀλλά δέν εἶναι ἀρκετό. Δέν μπορεῖς νά πεῖς ἐγώ ἔχω φιλολογικές γνώσεις, καί θά καταλάβω. Δέν θά καταλάβεις τίποτε! Τό πνεῦμα πάντα θά σοῦ διαφεύγει· θά σοῦ μένει πάντα τό γράμμα.

Δεύτερον. Προκειμένου νά μελετήσουμε καί νά καταλάβουμε τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, πρέπει νά ὑπάρχει πάντοτε καί ἓνα λειτουργικό κλίμα, μιά λειτουργική ἀτμόσφαιρα. Τί σημαίνει αὐτό; Σημαίνει ὅτι δέν μπορεῖ ἡ μελέτη ἢ ἡ ἀκρόαση τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ νά εἶναι μιά ὑπόθεση τῶν σαλονιῶν... ἢ μιά ὑπόθεση ἀκαδημαϊκή. Νά σᾶς τό ἀναλύσω περισσότερο.

Ὑπάρχει μιά τάση –ὑπῆρχε πάντοτε· καί στήν ἐποχή μας ὑπάρχει– ἀνθρωποι νά κουβεντιάξουν ὑψηλά

25. Βλ. *Ματθ.* 5, 19· καί ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, Λόγος Β', PG 35, 480BC: «Καθαρθῆναι δεῖ πρῶτον, εἶτα καθᾶραι· σοφισθῆναι, καί οὕτω σοφίσαι· γενέσθαι φῶς, καί φωτίσαι· ἐγγίσαι Θεῷ, καί προσαγαγεῖν ἄλλους· ἁγιασθῆναι, καί ἁγιαῶσαι».

θεολογικά θέματα, αλλά στο σαλόνι, μέ όλα τά γνωστά συνακόλουθα αὐτῶν τῶν συναντήσεων τοῦ σαλονιοῦ, ὅπου μπορεῖ νά ποῦν ἐλεύθερα καί τά ἀστεῖα τους καί δέν ξέρω τί ἄλλο... Ὅμως ἡ συζήτηση νά εἶναι καθαρά ἀκαδημαϊκή. Μπορεῖ νά εἶναι ὑψηλή, θεολογική ἢ συζήτηση· ὅμως, ἀγαπητοί μου, νά μήν ἐγγίζει τόν Λόγο – μέ λάμδα κεφαλαῖο–, τόν Υἱό τοῦ Θεοῦ· νά μένει στά σπάργανα, ἐκεῖνα τά ρουχαλάκια πού Τοῦ φόρεσε ἡ Θεοτόκος ὅταν γεννήθηκε! Αὐτά ἐγγίζουν οἱ ἄνθρωποι αὐτοί· ὄχι τό βάθος, ποτέ τόν Θεό Λόγο.

Δέν μπορούμε λοιπόν νά κουβεντιάσουμε γιά τόν λόγο τοῦ Θεοῦ ἔξω ἀπό τόν λειτουργικό χῶρο. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ πρέπει πάντα νά συνδέεται μέ τόν λειτουργικό χῶρο. Γι' αὐτό, ὅπως βλέπετε, ἡ ὁμιλία μας γίνεται μέσα σέ ναό. Ὅχι ὅτι ἀπαγορεύεται νά ἀκουστεῖ κάπου ἄλλοῦ, οὔτε ἀπαγορεύεται νά εἰπωθεῖ στόν δρόμο ἢ στό βουνό· ὄχι· ἀλλά πρέπει νά συνδέεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μέ τόν λειτουργικό χῶρο.

Εἶδατε ὅτι πρῶτα ἔγινε Ἑσπερινός· ἄλλοτε μπορεῖ νά γίνει θεία Λειτουργία. Εἶναι σπουδαῖο αὐτό. Ὅταν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ συνδέεται λειτουργικά, αὐτό ἐπιδρᾷ διαφορετικά στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων.

Τρίτον. Προκειμένου νά καταλάβει κανεῖς τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, χρειάζεται μιᾷ ἡσυχία, καί ἐξωτερική καί ἐσωτερική.²⁶

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἀναφέρει πώς τό Θεῖον σιγῇ βιοῦται.²⁷ Γιά νά βιώσεις τόν Θεό, νά Τόν

26. Πρβλ. *Ματθ.* 6, 6.

27. «Τὸ δὲ εὐσεβὲς μὴ ἐν τῷ πολλάκις περὶ Θεοῦ λαλεῖν, ἀλλ' ἐν τῷ τὰ πλείω σιγᾷ εἶναι τιθέμενοι.» (Πρὸς τοὺς καλέσαντας καὶ

καταλάβεις μέσα σου, νά νοιώσεις αυτό που διαβάξεις και νά σκιρτήσει ἡ καρδιά σου, χρειάζεσαι μία σιγή. Αὐτή ἡ σιγή νά εἶναι καί ἐξωτερική, ἀλλά προπαντός ἐσωτερική. Γιά τήν ἐξωτερική, πρέπει νά διαλέξεις μία ὥρα που νά ὑπάρχει ἡσυχία· γιά τήν ἐσωτερική ὁμως, πρέπει νά ἔχεις εἰρήνη μέσα στήν καρδιά σου. Δέν θέλω νά πῶ νά μή διαβάζουμε τόν λόγο τοῦ Θεοῦ ὅταν ἔχουμε ταραχή· ὀφείλουμε νά μελετοῦμε γιά νά γαληνεύουμε. Ἀλλά γιά νά μποῦμε στά βαθειά νοήματα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, νά καταδυθοῦμε, θά πρέπει ὁπωσδήποτε νά ὑπάρχει μέσα μας εἰρήνη καί σιγή, ἡσυχία, νά ἔχουν σιγήσει ὅλες οἱ ἄλλες ὑποθέσεις μας.

Τέταρτον. Ὅταν μελετοῦμε τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, πρέπει νά αἰσθανόμαστε ὅτι εἶναι γιά μᾶς καί ὄχι γιά τούς ἄλλους. Πόσες φορές ἔχει εἰπωθεῖ αὐτό...

Λέει ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ ἀσκητής: «Ὁ ταπεινόφρων καί ἔργον ἔχων πνευματικόν, ἀναγινώσκων τὰς θείας γραφάς, πάντα εἰς ἑαυτὸν νοήσει καί οὐκ εἰς ἕτερον»²⁸. Δηλαδή, ὁ ταπεινὸς ἄνθρωπος, ὅταν μελετάει τή Γραφή, ὅ,τι βγάζει ἀπό μέσα καί ὅ,τι καταλαβαίνει, ποτέ δέν λέει αὐτά εἶναι γιά τούς ἄλλους, ἀλλά λέει

μὴ ἀπαντήσαντας, Λόγος Γ', PG 35, 524). Βλ. τοῦ ἰδίου: «Τὰ μὲν δὴ Χριστοῦ τοιαῦτα, καὶ τὰ πλείω σιγῇ σεβέσθω» (Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα, PG 36, 653)· ἅγ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ: «Ἀφάτῳ δυνάμει φαντασιούμενοι τὸν νοῦν οἱ ἀπερίσπαστον αὐτὸν καὶ καθαρὸν ἔχοντες, οἷονεὶ ἡνιοχοῦντα αὐτοὺς ἔχουσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ», «Ὁ σοφὸς ἡρεμίαν, καὶ ἀπραγμοσύνην, καὶ σχολὴν μεταδιώκει, ἵνα τοῖς θεοῖς θεωρήμασιν ἐν ἡσυχίᾳ ἐντύχη» (Εἰς τὰ ἱερὰ παράλληλα, ΛΖ', Περὶ ἀπραγμοσύνης καὶ ἡσυχίας, PG 95, 1245· 1248).

28. Λόγος περὶ νόμου πνευματικοῦ, διηρημένος ἐν Κεφαλαίοις διακοσίοις, C', Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν, τόμ. Α', ἐκδιδομένη ὑπὸ Παναγιώτου Ἀθ. Τζελάτη, ἐν Ἀθήναις 1893, σ. 56.

αὐτά εἶναι γιά μένα, αὐτά τά λέει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ γιά μένα!

Γι' αὐτό, ἂν θέλετε ἀκόμη, ἀγαπητοί μου, ὅπου καί ἂν ἀκούγεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, οἱ ἄνθρωποι πολλές φορές ἀναρωτιοῦνται: *Μήπως ξέρει ὁ ὁμιλητής τίποτα ἀπό τή ζωή μου, καί γι' αὐτό ἀναφέρθηκε σέ κάτι πού μέ ἀπασχολεῖ ἐμένα;* Δέν ξέρει τίποτα ὁ ὁμιλητής· τόν λόγο τοῦ Θεοῦ τόν κατευθύνει ὁ Θεός. Τό τί θά πῶ βέβαια τό ἔχω προετοιμάσει· ἀλλά ἐκεῖνο πού ἔχει προετοιμαστεῖ καί πού ἤδη ἐκφέρεται ὡς λόγος τοῦ Θεοῦ, αὐτό στό βάθος ὁ ἴδιος ὁ Θεός τό κατευθύνει, γιά νά προσεγγίσει ὁ λόγος Του, μέ ξεχωριστό κάθε φορά τρόπο, τίς ποικιλόμορφες καρδιές. Βλέπετε, ὁ λόγος εἶναι ἕνας· καί ὅμως γιά τόν καθένα εἶναι διαφορετικός.

Λέει ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων πῶς τό νερό πού ποτίζει τά λουλούδια εἶναι τό ἴδιο γιά ὅλα τά λουλούδια. Γιά τοῦτο τό λουλούδι τό νερό γίνεται κόκκινο χρωμα, γιά ἐκεῖνο γίνεται ἄσπρο, γιά ἐκεῖνο γίνεται κίτρινο χρωμα· καί ὅμως τό νερό εἶναι τό ἴδιο!²⁹

Ἔτσι ὁ ὁμιλητής δέν λέει κάτι πού ἀπασχολεῖ συ-

29. «Ἐπειδὴ δι' ὕδατος ἡ σύστασις τῶν ἀπάντων· ἐπειδὴ χλοοποιόν, καὶ ζωοποιόν ἐστι τὸ ὕδωρ· ἐπειδὴ ἐξ οὐρανῶν κατέρχεται τὸ τῶν ὄμβρων ὕδωρ· ἐπειδὴ μονοειδὲς μὲν κατέρχεται, πολυειδῶς δὲ ἐνεργεῖ. Μία μὲν γὰρ πηγὴ ὅλον παράδεισον ἐπαρδεύει· εἰς δὲ καὶ ὁ αὐτὸς ὑετὸς κατέρχεται ἐν παντὶ τῇ κόσμῳ· καὶ γίνεται λευκὸς μὲν ἐν κρίνῳ, ἐρυθρὸς δὲ ἐν ῥόδῳ, πορφυρεῖος δὲ ἐν ἴοις καὶ ὑακίνθοις, καὶ διάφορος καὶ ποικίλος ἐν παντοίοις εἶδεσι· καὶ ἐν φοίνικι μὲν ἄλλος, ἐν ἀμπέλῳ δὲ ἄλλος, καὶ ἐν πᾶσι τὰ πάντα· μονοειδὲς ὢν, καὶ οὐκ ὢν ἄλλος αὐτὸς ἑαυτοῦ. Οὐ γὰρ μεταβάλλων ἑαυτὸν ὁ ὑετός, ἄλλος καὶ ἄλλος κατέρχεται· ἀλλὰ τῇ τῶν ὑποδεχομένων κατασκευῇ συμπεριφερόμενος, ἐκάστῳ τὸ πρόσφορον γίνεται.» (Κατήχησις 16η, PG 33, 933).

γκεκριμένα κάποιον· ἀπλῶς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βρίσκει ἀπήχηση μέσα στήν καρδιά τοῦ κάθε ἀκροατοῦ, τοῦ σωστοῦ ἀκροατοῦ. Ὑπογραμμίζω· τοῦ σωστοῦ ἀκροατοῦ! Ὅποτε ὁ ἀκροατής πού θά ἀκούσει, ἄν εἶναι ταπεινός ἄνθρωπος, θά πεῖ: *Ὅλα αὐτά εἶναι γιά μένα· δέν εἶναι γιά τόν πλαῖνό μου, πού κάθεται στήν καρέκλα καί πού μπορεῖ ἐνδεχομένως νά ξέρω τή ζωή του.* Δέν θά πεῖ *Χμ, καλά τά λέει ὁ ὁμιλητής· ὁ δίπλα ἄς τ' ἀκούει τώρα.* Νά μήν τό πεῖ αὐτό. Αὐτό εἶναι ὑπερηφάνεια, καί μάλιστα λαμπικαρισμένη, γνήσια ὑπερηφάνεια! Νά πεῖ: *Αὐτά εἶναι γιά μένα, μόνο γιά μένα, καί δέν ἔχω παρὰ νά διορθωθῶ.*

Καί πέμπτον. Τόν λόγο τοῦ Θεοῦ νά τόν προσεγγίζουμε μέ προσευχή.

Λέει πολύ ὠραῖα πάλι ὁ ἅγιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος: *«Τοῖς λόγοις τῶν μυστηρίων, τῶν ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ, μὴ προσεγγίσης χωρὶς εὐχῆς καὶ αἰτήσεως τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείας· ἀλλ' εὐχόμενος λέγε, Κύριε, δός μοι λαβεῖν αἴσθησιν τῆς δυνάμεως τῆς ἐν αὐτοῖς. τὴν γὰρ εὐχὴν λογίζου εἶναι κλεῖδα τῶν νοημάτων τῶν ἀληθινῶν τῶν ἐν ταῖς θείαις ἡσφαλισμένων Γραφαῖς.»*³⁰.

Δηλαδή: Μὴν ἀνοίξεις τὴν Ἁγία Γραφή, μὴ διαβάσεις λόγο Θεοῦ, ἐάν προηγουμένως δέν ἔκανες εὐχή, δέν ἔκανες προσευχή, καί δέν ζήτησες ἀπὸ τόν Θεό τὴ βοήθειά Του· καί ὅταν θά προσευχηθεῖς, νά λές: *Κύριε, δός μου τὴν φώτιση, τὴν αἴσθησι νά καταλάβω τὴν δύναμι πού εἶναι μέσα στά λόγια Σου.* Νά θεωρεῖς ὅτι ἡ προσευχή εἶναι τό κλεῖδί γιὰ νά καταλάβεις τό βαθύτερο νόημα τῆς Γραφῆς, νά καταλάβεις τά ἀληθινὰ νο-

30. Φιλοκαλία, Λόγοι Ἀσκητικοί, Λόγος ΟΓ' 45, ΕΠΕ 8Γ, σ.118.

ήματα πού εἶναι ἀσφαλισμένα μέσα στίς θεῖες Γραφές.

Ἄλλά καί γιά τήν ἀκρόαση, ἀγαπητοί μου, ἄς ποῦ-
με δυό λόγια· μόνο δυό λόγια.

Μερικοί δέν γνωρίζουν γράμματα. Μάλιστα σέ παλιότερες ἐποχές αὐτοί πού δέν γνώριζαν γράμματα ἦταν οἱ περισσότεροι. Σέ πολύ παλιές ἐποχές ἐλάχιστοι γνώριζαν γράμματα. Σήμερα ἐλάχιστοι δέν γνωρίζουν· οἱ πιά πολλοί ξέρουν τουλάχιστον νά διαβάσουν καί νά γράφουν. Ὅποτε ἡ ἀκρόαση παλαιότερα ἦταν βασική πηγή γνώσεως τῶν ἀληθειῶν τοῦ Θεοῦ· διότι, ἀφοῦ δέν ἤξερε κάποιος νά διαβάσει, δέν θά μπορούσε νά μάθει, παρὰ μόνο ἐάν ἄκουγε.

Ἄλλά ἡ ἀκρόαση, ἀγαπητοί μου, εἶναι βασική γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους, διότι ὁ λόγος προσφέρεται ζωντανά· ὅπως καί ὁ Λόγος –μέ λάμδα κεφαλαῖο– εἶναι ζωντανός.³¹ Συνεπῶς, ὅταν ἀκούγεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ζωντανά, αὐτό ἔχει μιά ἰδιαίτερη χάρη.

Ἀκόμη, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ συνοδεύεται μέ προσωπικά βιώματα τοῦ ὁμιλητοῦ, καί ἔτσι, μέ τόν τρόπο αὐτόν, δίδεται μιά ἐνθάρρυνση στούς ἀκροατές γιά τήν ἐφαρμογή του.

Δέν εἶναι τό ἴδιο τό νά ἀκούσεις τόν λόγο τοῦ Θεοῦ στό ραδιόφωνο ἢ νά τόν διαβάσεις σέ ἓνα βιβλίο μέ τό νά τόν ἀκούσεις ζωντανά· εἶναι κάτι πολύ διαφορετικό. Γι' αὐτόν τόν λόγο πᾶμε νά ἀκούσουμε λόγο Θεοῦ· ὄχι μόνο νά διαβάσουμε. Δηλαδή, οὔτε ἡ ἀνάγνωση ἀντικαθιστᾷ τήν ἀκρόαση, οὔτε ἡ ἀκρόαση ἀντικαθιστᾷ τήν ἀνάγνωση· εἶναι δυό πράγματα παράλληλα, ἐξίσου σπουδαῖα.

31. Βλ. Ἐβρ. 4, 12.

Ἄλλά πρέπει νά σᾶς πῶ ὅτι ἡ ἀκρόαση προϋποθέτει τήν παρουσία καί ἄλλων.

Βλέπετε πόσοι ἄνθρωποι εἴμαστε ἐδῶ; Τί σημαίνει αὐτό; Σημαίνει ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δένεται μέ τή θεωρία τῶν προσώπων, δηλαδή μέ τήν ὕψη –αὐτό θά πεῖ *θεωρία*, τό νά βλέπω– δηλαδή δένεται μέ τήν Ἐκκλησίαν. Κι αὐτό εἶναι πάρα πολύ σπουδαῖο, τό νά ἀκούγεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μέσα στήν Ἐκκλησία, πάρα πολύ σημαντικό, εἶναι μέγιστης ἀξίας! Ἀλλιῶτικα θά μποροῦσα νά κάθομαι στό σπίτι μου νά ἀκούω ἀπό μιᾶ κασέτα, πού λέγεται *κονσέρβα*, ὅπως τήν ὀνόμασε ὁ ἅγιος Φλωρίνης³², *κονσέρβα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ*! Καί ἡ *κονσέρβα*, βεβαίως, δέν ἔχει τή δροσερότητα τοῦ φρέσκου φαγητοῦ. Χρήσιμη εἶναι, ἀλλά... *κονσέρβα*! Προσέξτε ὅμως. Θά ἀκούσω τήν κασέτα, θά διαβάσω καί τό βιβλίο, ἀλλά θά πρέπει καί νά πάω νά ἀκούσω ἐκεῖ πού εἶναι καί οἱ ἄλλοι πιστοί, γιά νά ἀποτελέσω καί νά ἀναδείξω τήν Ἐκκλησία, ὅχι μόνο στόν λειτουργικό της χῶρο, ἀλλά καί στήν ἀκρόαση τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ.

Καί τέλος, ἄς ποῦμε κάτι καί ὡς πρὸς τήν ἐφαρμογή τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ.

Αὐτό πού διατυπώνει ὁ ἱερός Εὐαγγελιστής, «*καὶ τηροῦντες τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα*», φανερώνει ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ πρέπει νά βιώνεται, νά τόν ζοῦμε, ἀλλά καί νά βιώνεται ὁλόκληρος. Προσέξτε: ὁλόκληρος! Μή ποῦμε *αὐτό ναί, κι ἐκεῖνο ὄχι*.³³

Καί συνεχίζουμε: «ὁ γὰρ καιρὸς ἐγγύς», γιατί ὁ καιρὸς εἶναι κοντά.

32. Ὁ τότε μητροπολίτης Φλωρίνης π. Αὐγουστῖνος Καντιώτης.

33. Βλ. Ἰακ. 2, 10. Ματθ. 5, 19. 28, 20. Πρβλ. Ἰωάν. 2, 4-6. 15, 14.

Πώ-πώ!... Ὅταν ἀκοῦτε αὐτό τό «ὁ γὰρ καιρὸς ἐγγύς», νιώθετε κάτι μέσα σας; Νά σᾶς πῶ κάτι πού τό εἶχα ζήσει κάποτε ἐντελῶς βιωματικά.

Ἦταν Κατοχή, καί γράφαμε ἐξετάσεις, καθισμένοι στά θρανία τρεῖς-τρεῖς, χωρίς νά ἀφήνουμε κενά θρανία ἀνάμεσά μας. Σέ ὅλα τά θρανία ἦταν καθισμένοι μαθητές, καί στό κάθε θρανίο τρεῖς-τρεῖς –χαρᾶς εὐαγγέλια γιά τούς μαθητές! Δίναμε δέ μόνο Ἀρχαῖα, Νέα καί Μαθηματικά· τίποτε ἄλλο. Οἱ συμμαθητές μου δέν εἶχαν διαβάσει. Εἶχαν πεῖ μεταξύ τους: *Παιδιά, Ἀρχαῖα δέν θά διαβάσουμε. Ἐγώ εἶχα διαβάσει. Κάθισα στό προτελευταῖο θρανίο καί βοηθοῦσα τούς τρεῖς ἀπό πίσω μου, τούς τρεῖς μπροστά καί τούς δύο πλαϊνούς μου. Ἀλλά, μέ τό νά βοηθῶ αὐτούς καί νά τούς ρωτᾶω ἐσὺ τί ἔγραψες; καί ἐσὺ τί ἔγραψες; –ἐπιτήρηση δέν ὑπῆρχε στήν τάξη–, ἐγώ δέν ἔγραφα· φρόντιζα νά γράψουν οἱ ἄλλοι.*

Γιά μιά στιγμή μπαίνει ὁ καθηγητής καί λέει: *Παιδιά, σέ πέντε λεπτά μαζεύω τίς κόλλες!...* Ὅσοι ζήσατε στά μαθητικά σας χρόνια τέτοιες καταστάσεις, πορεῖτε νά μέ καταλάβετε. Ἔπαθα... δέν μπορῶ νά σᾶς περιγράψω τί ἔπαθα. Ἰδρωσα, κοκκίνισα, παρέλυσα, καί αὐθόρμητα ἔβγαλα μιά φωνή: *Ὅχι ἀκόμα, κύριε καθηγητά!...* γιατί δέν εἶχα γράψει τίποτα. Οἱ ἄλλοι σηκώονταν νά παραδώσουν τίς κόλλες τους, καί ἐγώ πού εἶχα διαβάσει δέν εἶχα γράψει! Καί μετά πῆγαινα σάν σκυλάκι στό γραφεῖο νά παρακαλῶ τόν καθηγητή νά μέ περάσει!

Αὐτό τό αἶσθημα νιώθει ὁ ἄνθρωπος ὅταν ἀντιληφθεῖ ὅτι ἡ ὥρα ἔφθασε. Εἶναι φοβερό αἶσθημα.

Λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος ὅτι ἂν δέν ἔχεις ζήσει

σωστά στή ζωή σου, όταν δεῖς νά ἔρχεται ἡ ὥρα τοῦ θανάτου, θά θορυβηθεῖς.³⁴ Ἀλλά καί ὅταν ἔχει βάλει κανεῖς ἀληθινά μέσα του αὐτό πού λέει ἡ Ἀποκάλυψις, «ὁ γὰρ καιρὸς ἐγγύς», καί ὅταν ἔχει τήν αἴσθησις ὅτι πράγματι ὁ καιρὸς εἶναι κοντά, αἰσθάνεται αὐτό πού ἔζησα στά μαθητικά μου χρόνια καί σᾶς τό περιέγραψα προηγουμένως.

Ἀλλά ὁ λόγος αὐτός, «ὁ γὰρ καιρὸς ἐγγύς», ἔχει τήν ἴδια ἔννοια μέ ἐκεῖνον πού ἀναφέραμε τήν περασμένη φορά καί τόν εἶχαμε ἀναλύσει –εἶναι λίγο πιό πάνω στό κείμενο– τό «ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει», αὐτά πού πρόπει νά γίνουν σύντομα, γρήγορα.

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι γιά μιά ἀκόμη φορά ἀναφέρεται αὐτό τό γρήγορο, τό «ἐν τάχει», τό «ἐγγύς», ἤδη ἀπό τήν πρώτη στιγμή στό βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως, καί τονίζεται τό καλλάξον τέλος, τό τέλος δηλαδή πού ἔρχεται μέ καλπασμό.³⁵

Ἀλλά σέ τί εἶναι «ὁ καιρὸς ἐγγύς»; σέ τί ὁ καιρὸς εἶναι κοντά; Στήν πλήρωση τῶν λόγων τῆς προφητείας. Συνεπῶς εὐτυχισμένος εἶναι αὐτός πού τηρεῖ τούς λόγους αὐτούς, γιατί ὁ καιρὸς δέν θά βραδύνει.³⁶

34. «Καλῶς εἰρηκέ τις, ὅτι ὁ φόβος τοῦ θανάτου λυπεῖ ἄνδρα καταγινωσκόμενον ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ, ὁ δὲ ἔχων μαρτυρίαν ἀγαθὴν ἐν ἑαυτῷ, οὗτος ἐφίεται τοῦ θανάτου ὥσπερ ζωῆς.» (Λόγοι Ἀσκητικοί, Φιλοκαλία τῶν νηπτικῶν καὶ ἀσκητικῶν, τόμ. 8Α, Λόγος Α΄, Πατερικά Ἐκδόσεις Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 108), «Ἄνθρωπος, ὅσον ἐστὶν ἐν ἀμελείᾳ, ἐκ τῆς ὥρας τοῦ θανάτου φοβεῖται.» (τόμ. 8Β, Λόγος ΔΗ΄, σ. 150).

35. Βλ. Ὁμιλία 2η, ὑποσ. 44. Πρβλ. Μαθθ. 24, 32· 33. Μᾶρκ. 13, 28. Λουκᾶ 21, 30.

36. Βλ. «Παντὶ φυλάσσουντι τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ ἐγγύς τῆς μακαριότητος ὁ καιρὸς.» (Οἰκουμένιος, σ. 34).

Ἀπό τήν ἐκκλησιαστική μας πράξη μοῦ ἔχει κάνει ἐμένα προσωπικά ἐντύπωση κάτι, πού δέν ξέρω ἐάν εἶναι σωστό, ἀλλά ἐγώ σᾶς τό καταθέτω.

Μέχρι τόν 15ο αἰώνα ἐκεῖνοι οἱ πιστοί πού ἔδωσαν τό αἷμα τους, δηλαδή τελείωσαν τή ζωή τους μαρτυρικά, αὐτοί καλοῦνταν ἅγιοι, μάρτυρες, ἢ ἂν τελείωσαν τή ζωή τους ὁσίως, ἐπίσης καλοῦνταν ἅγιοι. Ὅμως μετά τόν 15ο αἰώνα οἱ μάρτυρες ἀποκαλοῦνται νέοι, καί ἔχουμε τούς νεομάρτυρες. Ἄν θέλετε μάλιστα, ἀπό ἱστορικής πλευρᾶς, πού συνήθως χωρίζουμε τήν Ἱστορία σέ μεγάλες περιόδους, αὐτόν τόν χαρακτηρισμό τόν ἔχουμε μετά τήν πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τό 1453. Δηλαδή ὅσοι μάρτυρες εἶναι μετά τήν πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὀνομάζονται νεομάρτυρες – βάζουμε μπροστά αὐτό τό νεο– καί ἐκεῖνοι πού τελείωσαν εἰρηνικῶς καί ὁσίως τή ζωή τους καλοῦνται καί αὐτοί νέοι. Λέμε: ὁ ὅσιος πατήρ ἡμῶν (τάδε) ὁ νέος, ἢ ὁ καινοφανής ἅγιος. Καινοφανής θά πεῖ αὐτός πού ἐμφανίστηκε τελευταῖα, ἀναγνωρίστηκε πρόσφατα· ὅπως: ὁ ἅγιος Νεκτάριος, ὁ καινοφανής ἅγιος.

Λοιπόν, αὐτός ὁ χαρακτηρισμός, νέος, καινοφανής καί λοιπά, πού εἶναι καί γιά τούς μάρτυρες καί γιά τούς ὁσίους, εἶναι ἓνας χαρακτηρισμός πού φαίνεται σάν νά βάζει ἓνα ὄριο. Καί ρωτάω: Ἄν ἔρθει μιᾶ ἄλλη ἐποχή, ὕστερα ἀπό πεντακόσια χρόνια, πού οἱ ἱστορικοί θά πρέπει πάλι νά χωρίσουν τήν Ἱστορία, πῶς θά πρέπει ἡ Ἐκκλησία νά ὀνομάζει τούς τότε μάρτυρες καί ἁγίους; Ἄν χρησιμοποιεῖ τώρα τόν χαρακτηρισμό νέος, τότε πῶς; μήπως νεότατος;

Ἀλλά ξέρετε τί σημαίνει, ἀγαπητοί μου, ὅταν μιλάμε γιά νέους; Σημαίνει πῶς εἴχαμε τούς παλαιούς

ἀγίους, ἔχουμε καί τούς νέους. Μετά τούς νέους δέν ὑπάρχουν ἄλλοι, νεότεροι· ἀπλῶς νέοι.

Δηλαδή ξέρετε τί συμβαίνει ἐδῶ; Νομίζω ὅτι στήν καθολική συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας ὑποβόσκει τό αἶσθημα ὅτι τό τέλος εἶναι ἐγγύς. Γι' αὐτό ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζει τούς ἀγίους της τώρα μέ τόν χαρακτηρισμό νέος. Δέν ἔχουμε τίποτα ἄλλο νά προσθέσουμε παρακάτω. Πρῶτα ἀπλῶς ἅγιος ἢ μάρτυς· γιατί; διότι τό τέλος ἦταν μακριά, παρότι πάντοτε πρό ὀφθαλμῶν τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρχε τό τέλος.

Μετά ἀπ' αὐτή τήν εἰσαγωγική ἐπιγραφή, ἀγαπητοί μου, ἡ ὁποία κλείνει μέ τόν μακαρισμό πού ἀναφέραμε προηγουμένως, ἀκολουθεῖ τό προοίμιο τοῦ ὅλου βιβλίου, πού ἐπεκτείνεται μεταξύ τῶν στίχων 4 ἕως 8. Νά σᾶς τό διαβάσω:

«*Ἰωάννης ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις ταῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ· χάρις ὑμῖν καί εἰρήνη ἀπό Θεοῦ, ὁ ὢν καί ὁ ἦν καί ὁ ἐρχόμενος, καί ἀπό τῶν ἑπτὰ πνευμάτων, ἃ ἐνώπιον τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καί ἀπό Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ μάρτυς ὁ πιστός, ὁ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν καί ὁ ἄρχων τῶν βασιλέων τῆς γῆς. τῷ ἀγαπῶντι ἡμᾶς καί λούσαντι ἡμᾶς ἀπό τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, καί ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλείαν, ἱερεῖς τῷ Θεῷ καί πατρὶ αὐτοῦ, αὐτῷ ἡ δόξα καί τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν. Ἴδου ἔρχεται μετὰ τῶν νεφελῶν, καί ὄψεται αὐτὸν πᾶς ὀφθαλμός καί οἵτινες αὐτὸν ἐξεκέντησαν, καί κόψονται ἐπ' αὐτὸν πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. ναί, ἀμήν. Ἐγὼ εἰμι τὸ Α καί τὸ Ω, λέγει Κύριος ὁ Θεός, ὁ ὢν καί ὁ ἦν καί ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ.*»³⁷

37. Ἀποκ. 1, 4-8.

Αὐτοί οἱ πέντε στίχοι, ἀγαπητοί μου, ἀποτελοῦν τό προοίμιο τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως.

Σέ αὐτό τό προοίμιο –πού εἶναι πάρα πολύ σπουδαῖο καί θεολογικότατο– βλέπουμε νά φαίνεται ὁ ἐπιστολικός χαρακτήρας τοῦ βιβλίου, ὅτι δηλαδή τό βιβλίό τῆς Ἀποκαλύψεως εἶναι μία ἐπιστολή.

Ἄν θέλετε, καί τό *Κατά Λουκᾶν* εὐαγγέλιο εἶναι μία ἐπιστολή. Δέν θυμᾶστε πού γράφει ὁ Λουκᾶς ἐκεῖ, στόν πρόλογο τοῦ βιβλίου του, πρὸς τόν κράτιστο Θεόφιλο, *Σοῦ στέλνω τοῦτο τό κείμενο*, τρόπον τινά, –δέν ἀναφέρει βέβαια τή λέξη ἐπιστολή– *γιά νά μάθεις τήν ἀκρίβεια τῆς πίστεώς σου*;³⁸ Συνεπῶς ἀναφέρεται καί αὐτό κατά τρόπο ἐπιστολικό.

Ἔτσι καί ἡ Ἀποκάλυψις ἔχει διαστάσεις ἐπιστολῆς, ὅχι μόνο διότι περιέχει τίς ἑπτὰ ἐπιστολές πού στέλνει ὁ Χριστός στίς ἑπτὰ Ἐκκλησίες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλά καί διότι τό ὅλο βιβλίό εἶναι ἐπιστολιμαίας μορφῆς, ἀφοῦ διατηρεῖ ὅλα ἐκεῖνα τά στοιχεῖα μιᾶς ἐπιστολῆς ἀρχαίου ἐπιστολικοῦ τύπου· δηλαδή δηλώνεται ὁ συγγραφέας –πού εἶναι ὁ Ἰωάννης– οἱ παραλήπτες –πού εἶναι οἱ ἑπτὰ Ἐκκλησίες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας– ὁ χαιρετισμός –«*χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ*» καί λοιπά– καί ἡ δοξολογία, ὡς συνήθως, –«*αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν*».

Ὡστε λοιπόν, ἀγαπητοί μου, ἡ Ἀποκάλυψις εἶναι μία ἐπιστολή. Καί, ὅπως σᾶς εἶπα, εἴθε ὁ Θεός νά δώσει κάποτε νά ἀκούγεται καί ὡς ἐπιστολικό ἀνάγνωσμα στή δημόσια λατρεία, στήν ἐκκλησία.

38. *Λουκᾶ* 1, 3.

«*Ἰωάννης ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις ταῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ*». ὁ Ἰωάννης, αὐτός πού στέλνει τὴν ἐπιστολή, ὁ ἐκδότης τῆς ἐπιστολῆς, πρὸς τίς ἑπτὰ Ἐκκλησίες πού εἶναι στήν Ἀσία, πού θά εἶναι οἱ ἀποδέκτες τῆς ἐπιστολῆς· ὁ ἀποστέλλων καί οἱ ἀποδέκτες.

Πάλι βλέπουμε ἐδῶ γιὰ δεύτερη φορά –θά σημειωθεῖ καί γιὰ τρίτη λίγο παρακάτω– ὅτι προτάσσεται τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως –«*Ἰωάννης*»– χωρὶς ἐπίθετο ἢ προσδιορισμό, ὅπως σᾶς εἶπα προηγουμένως, ὡς πασίγνωστο στοὺς ἀναγνώστες.

Ποιές εἶναι αὐτές οἱ ἑπτὰ Ἐκκλησίες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πρὸς τίς ὁποῖες ἀπευθύνεται τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως, καί μάλιστα μέ μιά ἰδιαίτερη ἐπιστολή γιὰ τὴν κάθε μιά ἀπ' αὐτές;

Εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἐφέσου, τῆς Σμύρνης, τῆς Περγάμου, τῶν Θυατείρων, τῶν Σάρδεων, τῆς Φιλαδελφείας καί τῆς Λαοδικείας.³⁹ Προσέξτε: εἶναι ἱστορικές Ἐκκλησίες. Δέν εἶναι νοερά πράγματα, δέν εἶναι συμβολικά· εἶναι ἱστορικές Ἐκκλησίες! Εἶναι πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, παλιές, ἀρχαῖες πόλεις, πού ἐκεῖ ἄκμασε ὁ ὕλισμός, καί ἀργότερα ἔγιναν ἐπισκοπές, δηλαδή ἰδρύθηκαν Ἐκκλησίες. Πρὸς αὐτές τώρα τίς ἑπτὰ Ἐκκλησίες ἀπευθύνεται τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως, μέ ξεχωριστὴ ἐπιμέρους ἐπιστολή γιὰ τὴν κάθε μιά ἀπ' αὐτές.

Ἀλλά, θά ἔλεγε κανεὶς, γιατί μόνο πρὸς αὐτές τίς ἑπτὰ Ἐκκλησίες ἀπευθύνονται οἱ ἐπιμέρους ἐπιστολές; Θά πεῖ ὁ Χριστός στὸν Ἰωάννη: *Γράψε στὸν ἄγγελο* – δηλαδή στὸν ἐπίσκοπο– *τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἐφεσίων*,

39. Βλ. Ἀποκ. 1, 11.

ἢ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σμύρνης... Γιατί; Μήπως οἱ ὑπολοιπες Ἐκκλησίες, ὅπως τῶν Ἱεροσολύμων, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Κορίνθου ἢ τῆς Ρώμης, δέν ἦταν πολύ μεγάλες Ἐκκλησίες, πολύ σπουδαῖες; Ἄν θέλετε, μόνο ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἐφέσου θά μπορούσε νά παραβληθεῖ μέ τίς Ἐκκλησίες πού ἀνέφερα, δηλαδή τῆς Ρώμης, τῆς Κορίνθου, τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας· ὅλες οἱ ἄλλες ἦταν σέ μικρές πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.⁴⁰

Γιατί λοιπόν οἱ ἐπιστολές ἀναφέρονται σ' αὐτές τίς ἐπτά, καί ὄχι καί στίς ἄλλες, πού ἦταν μεγάλες καί εὐσημες, ὀνομαστές;

Ἀκοῦστε: Ὁ ἀριθμός ἐπτά εἶναι σχηματικός, καί ἐκφράζει τήν ποικιλία, ταυτοχρόνως καί τήν πληρότητα.⁴¹ Δηλαδή πρόκειται γιά ὁλόκληρο τό πλήρωμα τῆς

40. Ἡ Μ. Ἀσία θαυμαζόταν γιά τίς πολλές καί πλούσιες πόλεις τῆς. Ὁ Πλίνιος (*H. N.*, 29) ἀναφέρει ἑννέα πόλεις πού διακρίνονταν: Ἀδραμύτιος, Ἀλαμπάντα, Ἀπάμεια, Ἐφεσος, Λαοδίκεια, Πέργαμος, Σάρδεις, Σμύρνη, Συννάδων· καί σ' αὐτές πρέπει νά προσθίσουμε τίς Κύζικο, Φιλομέλεια καί Τράλλεις (*Marquardt, Röm. Staats-Verwaltung*, I, σ. 185). Ἕνας μακρὺς κατάλογος μπορεῖ νά δημιουργηθεῖ κι ἀπὸ ἄλλες σημαντικές πόλεις: Κολοσσαῖς, Δωρυλαῖο, Εὐμένεια, Ἱεράπολις, Μαγνησία, Μίλητος, Φιλαδέλφεια, Πριήνη, Θυάτειρα κ. ἄ.. Συνολικά ὑπολογίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν πόλεων σέ 500, ἢ ἀκόμα σέ 1000 (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 182). Ὁ Ἀριστείδης Σμύρνης γράφει πὺς καμμία ἐπαρχία κατὰ τὸν 2ο αἰῶνα μ.Χ. δέν εἶχε τόσες πολλές πόλεις· οὔτε οἱ πιὸ μεγάλες πόλεις ἄλλων ἐπαρχιῶν μπορούσαν νά συγκριθοῦν μέ τίς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας (Ἀριστείδου Σμύρνης, xxiii, ἐκδ. Keil, σ. 34), «οὔτε γὰρ πόλεις τοσαύτας οὐδεμία ἄλλη τῶν πασῶν παρέχεται, οὔτε δὴ τὰς γε μεγίστας τοιαύτας» (μητρ. Ἀντινόης Παντελεήμονος Λαμπαδαρίου, *Ἡ Ἱερά Ἀποκάλυψη*, Νέος Μυλότοπος Γιαννιτσῶν 2010).

41. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ ἀπέδωσαν στὸν ἀριθμὸ ἐπτά ἰδιαιτέρη μυστηριακὴ δύναμη καί σημασία. Ἔτσι, ἐπτά εἶναι οἱ ἡμέρες τῆς ἑβδομάδος, τὰ χρώματα τῆς ἱριδος, τὰ θαύματα τοῦ ἀρχαῖ-

Ἐκκλησίας, τό τότε, ἀλλά καί τό μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων, συνεπῶς καί τό σήμερα, πού ἐκφράζεται μέ αὐτούς τούς ἑπτά ἀντιπροσωπευτικούς τύπους τῶν ἐν λόγῳ Ἐκκλησιῶν. Μέ ἄλλα λόγια, αὐτές οἱ ἑπτά Ἐκκλησίες ἀποτελοῦν ἑπτά πτυχές, ἑπτά περιπτώσεις, ἱστορικές πραγματικότητες, τῆς μίας, ἁγίας, καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Αὐτές λοιπόν οἱ ἐπιστολές ἔχουν δύο διαστάσεις συνδεδεμένες. Ἡ μία διάσταση εἶναι ὅτι ἡ κάθε μία ἐπιστολή ἀπευθύνεται πρὸς συγκεκριμένη Ἐκκλησία, ἱστορική Ἐκκλησία –ὕπογραμμίζω τό *ἱστορική*– καί ἀναφέρεται σέ συγκεκριμένες περιπτώσεις τῆς κάθε Ἐκκλησίας. Ὅταν, γιά παράδειγμα, λέει δέν εἶσαι οὐτε κρύος οὔτε ζεστός, ἀλλά εἶσαι χλιαρός...⁴², ἄφησες τὴν πρώτη σου ἀγάπη... δές ἀπὸ ποῦ ξέπεσες...⁴³, αὐτά

ου κόσμου, οἱ σοφοί τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, οἱ ἐλεύθερες τέχνες, *Ἐπτά ἐπὶ Θήβας* τοῦ Αἰσχύλου, ἡ Ρώμη κτίστηκε πάνω σέ ἑπτὰ λόφους, ὅπως καί ἡ Κων/πολη, κ.λπ. Ὁ ἀριθμὸς ἑπτὰ ἔχει ξεχωριστή θέση καί στήν Παλαιά Διαθήκη, καί συμβολίζει τὴν ὁλοκλήρωση καί τὴν τελειότητα. Ἔτσι, ἑπτὰ ἦταν οἱ ἡμέρες τῆς δημιουργίας, 7η ἦταν ἡ ἡμέρα ἀναπαύσεως καί ἀργίας, ὁ Φαραὼ ὄνειρεύτηκε ἑπτὰ παχιές καί ἑπτὰ ἀδύνατες ἀγελάδες, καθὼς καί ἑπτὰ καρποφόρα καί ἑπτὰ ἄκαρπα στάχυα, ἡ λυχνία τοῦ Μωυσῆ ἦταν ἑπτὰφωτη, κ.ο.κ.. Στὴν Ἐκκλησία, ἐπίσης, ἑπτὰ εἶναι τὰ ἱερὰ Μυστήρια, τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα κ.λπ.. Ἐκεῖ ὅμως πού ὁ ἀριθμὸς ἑπτὰ κυριαρχεῖ εἶναι στήν Ἀποκάλυψη. Ἔτσι, ἑπτὰ εἶναι οἱ Ἐκκλησίες τῆς Μικρασίας, οἱ χρυσές λυχνίες, οἱ ἀστέρες στό δεξιὸ χεῖρ τοῦ Θεοῦ, οἱ λαμπάδες πυρός, τὰ πνεύματα τοῦ Θεοῦ, οἱ σφραγίδες, οἱ ἄγγελοι καί οἱ σάλπιγγες τους, οἱ ἔσχατες πληγές, οἱ χρυσές φιάλες, οἱ βροντές, τὰ κέρατα καί οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἐσφαγμένου Ἀρνίου, κ.ο.κ..

42. Ἀποκ. 3, 15.

43. Ἀποκ. 2, 4-5.

εἶναι συγκεκριμένα ἐλαττώματα τῆς ἄλφα ἢ βῆτα Ἑκκλησίας. Δηλαδή οἱ ἐπιστολές, σέ πρῶτο πλάνο, ἔχουν ἱστορικό χαρακτήρα, καί αὐτά τά στοιχεῖα πού περιέχουν εἶναι πραγματικά. Σέ ἓνα δεύτερο πλάνο ὁμως, αὐτά τά στοιχεῖα ἀφοροῦν στήν ὅλη Ἑκκλησία. Συνεπῶς ἔχουμε ταυτόχρονα δύο διαστάσεις· τήν ἱστορική, πού εἶναι τοπικά καί χρονικά συγκεκριμένη, καί τή διαχρονική, πού εἶναι ἀπλωμένη σ' ὁλόκληρη τήν ἱστορία τῆς Ἑκκλησίας, καί ἀναφέρεται στήν ὅλη Ἑκκλησία, καί ὄχι σέ ἓναν συγκεκριμένο τόπο.⁴⁴

Ἔτσι, ἂν διαβάσουμε αὐτά πού γράφει ὁ Χριστός γιά τήν Ἑκκλησία τῶν Ἐφεσίων ἢ γιά τήν Ἑκκλησία τῶν Σμυρναίων, καταλαβαίνουμε ὅτι ὅλα αὐτά τά στοιχεῖα ὑπάρχουν μέσα στήν Ἑκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

Θά πῶ ἄλλη μιά φορά –ἐπειδὴ εἴμαστε Ἕλληνες καί οἱ Ἑκκλησίες αὐτές ἦταν σέ ἐλληνικές πόλεις καί ἢ Μικρά Ἀσία ἦταν ἐλληνική– ὅτι καί οἱ ἑπτὰ Ἑκκλησίες καί οἱ ἐπιστολές αὐτές, ἐκτός ἀπό διαχρονικές, εἶναι καί ἱστορικές, μέ ἱστορικό ὑπόβαθρο!

Ξέρετε γιατί σᾶς τό τονίζω; Βέβαια, ὅταν θά ἔρθῃ ἡ ὥρα, θά σᾶς τό πῶ ξανά· ἀλλά σᾶς τό λέω καί τώρα. Θά πεῖ ὁ Χριστός σέ κάποιον ἄγγελο, ἐπίσκοπο: Ἄν δέν μετανοήσεις, θά σοῦ κινήσω τήν λυχνία.⁴⁵ –κάθε Ἑκκλησία ἀντιπροσωπεύεται μέ μία λυχνία, μέ ἓνα κηροπήγιο, μ' ἓνα κερί, μέ μία λαμπάδα. Αὐτό ξέρετε τί

44. Αὐτό ἐπισημαίνεται καί στόν ἀρχαιότερο γνωστό Κανόνα τῆς Καινῆς Διαθήκης, τόν κατάλογο τοῦ Muratori (171-172 μ.Χ.): *Et Iohannes enim in Apokalypse, licet septem Ecclesis scribat, tamen omnibus dicit*. Δηλαδή, ὁ Ἰωάννης, ἂν καί ἔγραψε σέ ἑπτὰ Ἑκκλησίες, παρ' ὅλα αὐτά ὁμιλεῖ πρὸς ὅλες.

45. Ἀποκ. 2, 5.

σημαίνει; *Θά σέ μεταθέσω! Καί τίς πῆρε καί τίς ἐπτά Ἐκκλησίες καί τίς μετέθεσε!*

Πεῖτε μου· ποιά ἱστορική Ἐκκλησία ὑπάρχει σήμερα στή Μικρά Ἀσία; Οὔτε μία! Οὔτε τῆς Ἐφέσου –τῆς μεγάλης Ἐφέσου!–⁴⁶ οὔτε τῆς Σμύρνης, οὔτε τῆς Λαοδικείας, οὔτε τῆς Φιλαδελφείας... Καμμία Ἐκκλησία δέν ὑπάρχει. Οἱ λυχνίες κινήθηκαν ὀριστικῶς τό 1922. Ὅριστικῶς!⁴⁷

Πῶς αὐτό οἶς τόνισα τό ἱστορικό στοιχεῖο· εἶναι πάρα πολύ σπουδαῖο. Θά ἐπανεέλθω ὅμως ὅταν μιλήσουμε γιά τίς ἐπιμέρους ἐπιστολές.

Ὡστε λοιπόν ἐδῶ βλέπουμε ὅτι ἔχουμε τήν ποικιλία, ταυτοχρόνως καί τήν πληρότητα· δηλαδή ἔχουμε πολλές πτυχές, ἀλλά ταυτοχρόνως καί ὅλες τίς περιπτώσεις πού ὑπάρχουν μέσα στήν Ἐκκλησία.

Λέει ὁ ἅγιος Ἀνδρέας Καισαρείας: «*Διὰ τοῦ ἑβδοματικοῦ ἀριθμοῦ, τὸ μυστικὸν τῶν ἀπανταχοῦ ἐκκλησιῶν σημαίνων*» –εἶδατε; «*τῶν ἀπανταχοῦ ἐκκλησιῶν*»!– δηλαδή μέ τόν ἀριθμό ἐπτά, μέ τίς ἐπτά Ἐκκλησίες, ἐννοεῖ ὅλες τίς Ἐκκλησίες, «*καὶ τὸ τῶ παρόντι βίω σύστοιχον· ἐν ᾧ καὶ ἡ ἑβδοματικὴ τῶν ἡμερῶν περιόδος γίνεται*»⁴⁸. Ὅπως ἀκριβῶς θεωρεῖται ἡ ἑβδομά-

46. Βλ. Ὁμιλία 9η, ὑποσ. 27.

47. Κατά τό 1922, ἔτος τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς, στήν Μ. Ἀσία ὑπῆρχαν οἱ ἐξῆς 20 ἱερές Μητροπόλεις: Νικομηδείας, Χαλκηδόνος, Προύσης, Ἡλιουπόλεως, Θυατείρων, Ἐφέσου, Νικαίας, Κρήνης, Προικοννήσου, Κυδωνιῶν, Φιλαδελφείας, Πισιδίας, Ἰκονίου, Καισαρείας, Ἀγκύρας, Ἀμασείας, Νεοκαισαρείας, Χαλδαίας, Κυζίκου-Δαρδανελίων (Βλ. περιοδικό *Ἐκκλησία*, Δεκέμβριος 2002, σελ. Μητροπολίτου Καισαριανῆς κ. Δανιήλ).

48. PG 106, 221D.

δα ὡς ἓνα σύμβολο τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου ἢ τῆς ζωῆς μας, κατά παρόμοιο τρόπο καί ὡς ἑβδομάδα ἐδῶ συμβολίζεται –μέ τόν ἀριθμό ἑπτά– ἡ πληρότητα τῆς Ἐκκλησίας.

Γι' αὐτό, θά παρακαλέσω, ὅσα θά ἀναλύσουμε στίς ἑπτά αὐτές ἐπιστολές –πού εἶναι σπουδαιότατες– μή νομίζετε ὅτι ἀφοροῦν μόνο στίς τότε ἑπτά ἱστορικές Ἐκκλησίες· ἀφοροῦν καί στήν Ἐκκλησία πού πάντοτε ὑπάρχει, ἕως τή συντέλεια τῶν αἰώνων.

Συνεχίζουμε: «*χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη*»⁴⁹, χάρις νά εἶναι σ' ἐσᾶς καί εἰρήνη. Εἶναι ἓνας χριστιανικός χαιρετισμός ἔντονου λειτουργικοῦ χαρακτήρα.

Αὐτός ὁ χαιρετισμός τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου στήν Ἀποκάλυψη εἶναι συντόμευση τοῦ χαιρετισμοῦ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, πού εἶναι στή Β' Πρὸς Κορινθίους ἐπιστολή του: «*Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος* –βλέπετε; τριαδικός ὁ Θεός!– *μετὰ πάντων ὑμῶν ἀμήν.*»⁵⁰, νά εἶναι μαζί μέ ὅλους ἐσᾶς.

Αὐτόν βέβαια τόν τύπο χαιρετισμοῦ δέν τόν παίρνει ὁ Ἰωάννης ἀπό τόν Παῦλο, οὔτε ὁ Παῦλος ἀπό τόν Ἰωάννη· φαίνεται πὼς ὑπῆρχε στήν Ἐκκλησία καί εἶχε λειτουργικό χαρακτήρα. Κι ἔτσι ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τὸν παίρνει καί ὁ Ἰωάννης καί ὁ ἀπόστολος Παῦλος καί ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἀλλὰ καί ὁ ἀπόστολος Ἰούδας.⁵¹

Αὐτός δέ ὁ τύπος ὑπάρχει μέχρι καί σήμερα· τὸν ἀναφέρει ὁ ἱερέας στό προοίμιο τῆς εὐχῆς τῆς ἁγίας

49. Ἀποκ. 1, 4.

50. Β' Κορ. 13, 13.

51. Βλ. Α' Πέτρ. 1, 2. Β' Πέτρ. 1, 2. Ἰούδα 1, 2.

Ἀναφορᾶς, ὅταν βγαίνει νά εὐλογῇσιν τόν λαόν.⁵²

Συνεπῶς, ἀγαπητοί μου, εἶναι ἕνας χαιρετισμός μέ ἔντονο λειτουργικό χαρακτήρα.

Ἐπειδή δέ ἡ «*χάρις*» –ὡς εὐμένεια τοῦ Θεοῦ, πού πηγάζει ἀπό τόν ἱλαστήριο θάνατο τοῦ Χριστοῦ– καί ἡ «*εἰρήνη*» προέρχονται ἀπό τόν Θεό Πατέρα («*ἀπό ὃ ὦν καί ὃ ἦν καί ὃ ἐρχόμενος*», πού λέει ἀμέσως μετά) προέρχονται καί ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα («*ἀπό τῶν ἐπτά πνευμάτων*»), ἀλλά καί ἀπό τόν Υἱόν («*καί ἀπό Ἰησοῦ Χριστοῦ*»), ὁ χαιρετισμός αὐτός μετατρέπεται σέ λειτουργική ὁμολογία πίστεως· ταυτοχρόνως ὅμως εἶναι καί ἕνα σύμβολο πίστεως.

Αὐτό μᾶς θυμίζει τόν Φίλιππο τόν Διάκονο, πού εἶχε πεῖ στόν Αἰθίοπα τόν εὐνοῦχο Ἐάν ὁμολογεῖς ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ καί ὅτι εἶναι ὁ Χριστός, ὁ σαρκωθεὶς Υἱός τοῦ Θεοῦ, τίποτα δέν σέ ἐμποδίζει νά βαπτισθεῖς, καί ὁ Αἰθίοπας ἀπάντησε: *Πιστεύω ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Χριστός, ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ*.⁵³ Ὁμολογία πίστεως.

Ἀργότερα, ὅταν θά ἐμφανισθοῦν πολλές αἵρέσεις, τό σύμβολο τῆς πίστεως θά γίνῃ πιό λεπτομερές· εἶναι τό γνωστό σύμβολο τῆς πίστεως πού ἔχουμε, τῆς Νικαίας: *Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα... καί τά λοιπά*.

Ὡστε λοιπόν ἐδῶ βλέπουμε αὐτόν τόν χαιρετισμό τοῦ Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, πού, ὅπως σᾶς εἶπα,

52. Βλ. Εὐλογία προομίου εὐχῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς, *Ἱερατικόν*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1981, σσ. 92-93.

53. *Πράξ.* 8, 37.

εἶναι ἓνας χαιρετισμός μέ ἔντονο λειτουργικό χαρακτήρα. Ἔχουμε ἓνα πανάρχαιο στοιχεῖο λειτουργικῆς ὁμολογίας πίστεως· δηλαδή ὁμολογοῦμε τήν πίστη μας μέσα στόν λειτουργικό χῶρο.

Εἶδατε ποῦ ἀπαγγέλλουμε τό *Πιστεύω*; Τό ἀπαγγέλλουμε μέσα στόν λειτουργικό χῶρο. Προκειμένου νά τελέσουμε τή θεία Λειτουργία καί νά κοινωνήσουμε, πρέπει νά ὁμολογήσουμε τή σωστή μας πίστη. Συνεπῶς, ἀγαπητοί μου, αὐτός ὁ χαιρετισμός τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ εἶναι, ὅπως σᾶς εἶπα, μέ ἔντονο λειτουργικό χαρακτήρα.

Ἀλλά ἡ ὥρα πέρασε· καί, πρῶτα ὁ Θεός, θά συνεχίσουμε τήν ἐρχόμενη Κυριακή.

Λάρισα, 2 Νοεμβρίου 1980